

Operacija Walküre

Lončarević, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:288358>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Ivan Lončarević

OPERACIJA WALKÜRE

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

IVAN LONČAREVIĆ

OPERACIJA WALKÜRE

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Krešimir Bušić

Zagreb, 2021.

SADRŽAJ

Uvod.....	1
1.0. Opće odrednice nastanka totalitarnih režima s osvrtom na Njemačku.....	3
1.1. Uspon nacista na vlast i Hitler kao diktator.....	5
2.0. Njemačka u drugom svjetskom ratu.....	9
3.0. Operacija <i>Walküre</i>	12
3.1. Priprema.....	12
3.2. Tijek.....	19
3.3. Posljedice.....	24
Zaključak.....	26
Literatura.....	27

UVOD

Adolf Hitler. Ime je to čovjeka skromnog podrijetla, koji je u zemlji pogođenoj teškom ekonomskom krizom te sramom od poraza u Prvom svjetskom ratu, svojim govorničkim sposobnostima privukao naklonost velikog djela njemačkog naroda, nametnuo mu se kao apsolutni vođa te ga poveo u rat koji je do danas ostao najrazorniji i najsmrtonosniji sukob u povijesti. Taj isti čovjek ostavio je tom narodu i osjećaj krivnje, kako zbog agresivne politike i okupacije brojnih država i nacija, tako i zbog genocida nad Židovima, poznatog kao Holokaust, koji je Hitler proveo iz svojih rasnih uvjerenja. No politika Hitlera i njegove Nacionalsocijalističke njemačke radničke partije (NSDAP) nije dovela samo do vanjske agresije nego je režim nesmiljeno progonio i svaki unutarnju otpor.

Totalitarne režime poput Hitlerovog nije lako srušiti iznutra. Kazne za izdaju brze su i okrutne, nositelji režima dobro su čuvani, skupiti suradnike za urotu vrlo je teško, budući da je nemoguće s potpunom sigurnošću znati kome vjerovati, a tajne službe, čiji su doušnici posvuda, uvijek su na oprezu. Iz tih se razloga mnogi diktatori uspijevaju održati na vlasti i upravljati narodom kako ih volja, čak i kad nemaju široku podršku. Svoja nedjela mogu lako zataškati i promidžbenim aparatom, koji će dozvoliti narodu da zna samo ono što diktator dopušta. Za pokušaj svrgavanja diktatora potrebna je iznimna hrabrost i odlučnost jer prvi korak pri stvaranju urote vrlo lako može biti i posljednji.

Unatoč svim tim ograničenjima, hrabrosti za kovanje urote i pokušaj zbacivanja Hitlerova režima nije manjkalo skupini njemačkih časnika i civila koji su, zgroženi Hitlerovom odnosno nacističkom vladavinom, bili odlučni ukloniti ga s čela Njemačke. Ta urota nazvana je *Walküre*, prema planu za podizanje vojnih rezervi u slučaju građanskog nereda. Kakvi su ih motivi vodili, tko su bili nositelji toga pokreta otpora te kakve su bile posljedice neuspjeha, to je tema ovoga rada. Ovu temu smatram posebnom zbog toga što njezino proučavanje veže i neka moralna pitanja, npr. o dopuštenosti ubojstva, pa i tiranina? Je li moralno izvesti atentat na nekoga tko čini zlo ako će pri tome stradati i druge, nevine žrtve (kao što je bio ili je mogao biti slučaj pri nekim pokušajima ubojstva Hitlera)? Je li moralno okrenuti se protiv svoje zemlje,

posebice usred ratnih napora, zbog loših postupaka diktatora? Ta su pitanja mučila njemačke urotnike i uvijek će biti relevantna.

1.0. OPĆE ODREDNICE NASTANKA TOTALITARNIH REŽIMA S OSVRTOM NA NJEMAČKU

Totalitarni režimi, diktature i ideološko nasilje obilježili su 20. stoljeće i ostavili desetke milijuna žrtava. Neki od njih, poput Lenjinova režima u Rusiji, Maova u Kini ili Francova u Španjolskoj domogli su se vlasti vodeći građanski rat s ideološki suprotstavljenom stranom. Neki su, poput Castra na Kubi ili Mussolinija u Italiji, došli na vlast brzo izvedenom revolucijom. Hitler se pak vlasti domogao demokratskim izborima 1933. nakon što mu je pokušaj puča u Münchenu deset godina prije neslavno propao.

Totalitarni pokreti svoju snagu crpe iz masa, a ne iz elitnih skupina kao tradicionalne interesne stranke.¹ Oni uspijevaju jedino ondje gdje postoje mase ljudi koje su osjetile poriv da se politički mobiliziraju zbog svijesti o zajedničkom interesu. I za uspon komunizma u Rusiji i nacizma u Njemačkoj ključno je bilo novačenje masa iz politički nezainteresiranih ljudi, tj. ljudi nezainteresiranih za ostale stranke. Ni njemački nacisti ni ruski komunisti nisu svoje stranke/partije smatrali partijama/strankama u uobičajenom europskom smislu. Uobičajene parlamentarne stranke smatrali su zastupnicama interesa samo dijela naroda, neke vjerske ili interesne skupine, bez pravog svjetonazora, sklone kompromisima za svoju korist. Svoje su stranke/partije smatrali općenarodnim pokretima koje zastupaju interese čitave zajednice i nose ključ povijesnih težnji.² Budući da su se ti pokreti mahom sastojali od do tada politički nezainteresiranih ljudi, među njih je bilo lako uvesti nove metode vladavine putem propagande.³ Osim na propagandu, totalitarni se pokreti oslanjaju i na teror te stvaranje kulta ličnosti vođe, koji se prikazuje kao neka vrsta mesije.⁴ Totalitarne ideologije sebe nastoje prikazati kao ključ za stvaranje savršenog poretka ili svijeta – u komunizmu je to priča o utopiji potpune jednakosti a u nacizmu uvjerenje kako će svijet biti bolji kada se stvori novi poredak s prevlašću germanske (arijske) rase.

¹ Hannah Arendt, *Izvori totalitarizma*, Disput, Zagreb, 2015., str. 302.

² Richard Overy, *Diktatori*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005., str. 132-133.

³ Arendt, str. 305.

⁴ Overy, str. 109.

"U Rusiji i u Njemačkoj – i gdje god je prodro totalitarizam – ljude je raspaljivala fanatična vjera, apsolutna slijepa sigurnost koja je odbacivala kritičko mišljenje suvremenog čovjeka. Totalitarizam u Rusiji i Njemačkoj porušio je civilizacijske brane koje su u 19. stoljeću smatrali postojanim" (Hans Kohn, 1949).⁵

⁵ Overy, str. 31.

1.1 USPON NACISTA NA VLAST I HITLER KAO DIKTATOR

Adolf Hitler rođen je 20. travnja 1889. u gradiću Braunau am Inn u Austriji, blizu granice s Njemačkom.⁶ Mladost je proveo u Beču. Bavio se amaterskim slikarstvom, no nikada nije primljen na umjetničku akademiju. Nakon izbijanja Prvog svjetskog rata odbio je služiti u austrijskoj vojsci te se priključio vojsci Njemačkog Carstva. Tijekom rata dobio je odlikovanja za hrabrost, a kraj rata dočekaio je privremeno zaslijepljen bojnim otrovom. Kao i mnogi drugi Nijemci, nije mogao prihvatiti tvrdnju da je Njemačka doživjela vojni poraz, već je bio uvjeren kako je u Njemačkoj došlo do izdaje iznutra (tzv. mit o nožu u leđa) od strane lijevih pokreta predvođenih Židovima. Godine 1919. u službi Vojnog političkog odjela⁷ dobio je zadatak nadziranja skupova jedne male, krajnje desne stranke pod nazivom Njemačka radnička partija (*Deutsche Arbeiterpartei* – DAP). Prilikom jednog njihovog skupa Hitler se umiješao i održao vlastiti govor. Članovi su bili oduševljeni onime što su čuli te je Hitler dobio poziv za učlanjenje, što je i prihvatio te je brzo postao vođom te stranke, promijenivši joj ime u Nationalsocijalistička njemačka radnička partija (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* – NSDAP) a za njezin simbol izabrao je svastiku. Godine nakon prvog svjetskog rata bile su teške za Njemačku. Osjećalo se poniženje zbog poraza, a kriza i velika inflacija stvarali su dodatan očaj. Mnogi su se okrenuli radikalnim lijevim i desnim političkim pokretima i strankama, a političko nasilje bilo je sveprisutno. U takvim okolnostima, u četvrtak 8. studenog 1923. navečer, Hitler je sa svojim pristašama ušao u Münchensku pivnicu *Bürgerbräukeller*, gdje je bavarski državni poglavar držao govor. Tijekom govora Hitlerovi su ljudi opkolili pivnicu a Hitler je, nakon pucnja iz revolvera, započeo vlastiti govor o nacionalnoj revoluciji pozvavši prisutne na suradnju. Njegov cilj te večeri bio je preuzeti vlast u Bavarskoj a zatim, po uzoru na Mussolinijev marš na Rim⁸ godinu dana ranije, izvesti marš na Berlin te silom zavladati Njemačkom. Hitlerovi su pristaše ostvarili neke manje uspjehe poput zauzimanja redakcije jednih Münchenskih novina, bavarskog ministarstva rata te nekoliko pivnica, no bavarske su vlasti brzo započele s protuudarom, koji je nacistima tijekom nadolazeće noći nanio gubitke. Ujutro, 9. studenog, Hitler je sa svojih 2.000

⁶ William L. Shirer, *Uspon i pad Trećeg Reicha*, Znanje, Zagreb, 1977., sv. 1, str. 43.

⁷ Shirer, sv. 1, str. 81.

⁸ Shirer, sv. 1, str. 118.

pristaša krenuo iz pivnice prema središtu Münchena. Na putu ih je dočekala policija, a u pucnjavi koja je uslijedila poginulo je šesnaestoro nacista i četvorica policajca. Hitler je pobjegao s mjesta događaja, no nakon dva dana je uhićen te je osuđen na pet godina zatvora.⁹ Iz zatvora je pušten nakon odsluženih devet mjeseci zbog dobrog vladanja, a vrijeme u zatvoru posvetio je pisanju svoje knjige *Mein Kampf*, u kojoj je iznio svoje političke planove o jačanju i teritorijalnom širenju Njemačke na istok te iznio svoja rasna uvjerenja. Nakon propasti puča odlučio je doći na vlast kroz demokratski sustav Weimarske Republike. Njegova je stranka sve više rasla po članstvu i potpori. Najviše glasova osvojio je na izborima u srpnju 1932. s čak 37 % ukupnih glasova, a u studenom iste godine potpora mu je pala na 33 %.¹⁰ Iako nije imao većinu glasova, predsjednik Hindenburg ga je 30. siječnja 1933. imenovao njemačkim kancelarom, misleći da će ga vodeći slojevi društva moći kontrolirati i zauzdavati njegove ambicije, odnosno da će Hitler diskreditirati vlastiti pokret.¹¹ Neće međutim proći dugo vremena i već će se pokazati koliko je bio u krivu. Požar u Reichstagu 27. veljače 1933., za čije je podmetanje osumnjičen jedan nizozemski komunist, poslužio je Hitleru kao povod za donošenje zakona kojima je ograničio, zatim i posve ukinuo rad lijevih stranaka i pokreta, a njihove vođe zatvorio i ušutkao. Desne stranke većinom su mirno raspuštene pod pritiskom nacista. U manje od godinu dana Hitler je otklonio svaku oporbenu stranku ili pokret, moćne sindikate te autonomije njemačkih saveznih država.¹² Nakon smrti predsjednika Hindenburga 1934. Hitler je ukinuo predsjedničku funkciju i postao jedini vođa (*Führer*) Njemačkog Reicha. Iste je godine proveo čistku u vlastitim redovima. U Noći dugih noževa (30. lipnja – 1. srpnja 1934.) dao je smaknuti vodstvo SA odreda (*Sturmabteilungen* – jurišni odredi) predvođenih Ernstom Röhmom nakon što su ga Göring i Himmler uvjerali da je Röhm skovao urotu. Ta je noć označila početak pada SA-a, nacističke stranačke paravojske, te nagli uspon SS-a (*Schutzstaffel* – zaštitni odred), koji je osnovan unutar SA-a kao Hitlerova osobna straža. Pod vodstvom

⁹ Roger Moorhouse, *Ubiti Hitlera: Treći Reich i urote protiv Führera*, Srednja Europa, Zagreb, 2008. , str. 13-19.

¹⁰ Roger Manvell, *Zavjernici: atentat na Hitlera*, Alfa, Zagreb, 1974. , str. 7.

¹¹ Moorhouse, str. 24.

¹² Danny Orbach, *Urote protiv Hitlera*, Profil knjiga, Zagreb, 2018. , str. 19-32.

Heinricha Himmlera ta će organizacija, podijeljena u nekoliko ogranaka, djelovati kao moćna država u državi.

Nacisti su sve aspekte života u Njemačkoj nastojali staviti pod svoju kontrolu. Radio, kino, tisak i svi ostali oblici promidžbe bili su im od velike važnosti, a njima se služio ministar propagande Joseph Goebels kako bi do srži nacificirao njemačko društvo. Sa škola i sveučilišta izbačeni su svi nepodobni ljudi, a mladež je morala sudjelovati u režimskim organizacijama poput *Hitlerjugenda* za mladiće i *Bundes Deutsche Mädels* za djevojke, gdje su poučavani idealima nacizma. Sve za režim nepoželjne knjige bile su javno spaljivane. Pokretanjem velikih javnih radova i ratne industrije Hitler je u kratkom roku smanjio nezaposlenost te stekao naklonost većine Nijemaca. Njegovo protivljenje odredbama Versajskog ugovora i kršenje istih samo je dodatno podiglo njegov ugled i podršku među Nijemcima. Povećao je vojsku više od dozvoljenog Versajskim mirovnim ugovorom, a godine 1936. poslao je vojsku u demilitarizirano Porajnje. Godinu prije sklopio je savez s Italijom (Osovina Rim – Berlin) a 1936. Njemačka i Japan sklopili su Pakt protiv Kominterne, kojem je kasnije pristupila i Italija.¹³ Godine 1938. Hitler je bez ispaljenog metka pripojio svoju domovinu Austriju Njemačkoj, kao i Sudete nekoliko mjeseci kasnije. Pogazivši svoju riječ da će mu Sudeti biti zadnji teritorijalni zahtjev, Hitler je početkom 1939. okupirao cijelu Češku (od koje je stvorio Protektorat Bohemije i Moravske) a Slovačku je pretvorio u njemačku marionetsku državu. Njegovo naoružavanje Njemačke u početku mu je priskrbilo veliku potporu u vojnim krugovima, no gušenje tradicionalne vojne autonomije, koje se najbolje očituje uvođenjem zakletve na vjernost Hitleru osobno u vojnu prisegu¹⁴ okrenut će neke u vojsci protiv njega. Hitler je nastojao pretvoriti vojsku u jedan od stupova svoga režima i potpuno podrediti sebi. U tom kontekstu valja spomenuti i smjenu ministra rata Blomberga te nedugo zatim i njegova nasljednika Fritscha 1938., nakon čega je ministarstvo rata ukinuto, a politička neutralnost vojske dokrajčena.¹⁵

¹³ Shirer, sv. 1, str. 10.

¹⁴ Orbach, str. 29.

¹⁵ Orbach, str. 33-37.; Moorhouse, str. 114-116.; Manvell, str. 20-22.

Kako je jačao, Hitler je sve više isključivao Židove iz društva. U početku su uklanjani s visokih državnih i društvenih položaja. Zatim su 1935. donijeti Nürnberški zakoni, kojima je Židovima zabranjeno niz aktivnosti. Predratno nasilje nad Židovima vrhunac je doživjelo u studenom 1938., u tzv. Kristalnoj noći, kada su Židovi diljem Njemačke bili fizički napadani, a njihova imovina uništavana ili pljačkana. Nakon izbijanja rata 1939. progoni će se dodatno povećati te na kraju prerasti u fizičko istrebljivanje.

2.0. NJEMAČKA U DRUGOM SVJETSKOM RATU

Tijekom 1939. Hitler je svoje nove teritorijalne zahtjeve postavio na štetu Poljske. U središtu spora nalazili su se Poljski izlaz na more i Slobodni grad Danzig (Gdanjsk), koji su dijelili njemačku Istočnu Prusku od ostatka Njemačke. Poljaci su bili nepopustljivi pred Hitlerovim zahtjevima, a Velika Britanija i Francuska bile su odlučne objaviti rat Njemačkoj ako Hitler napadne Poljsku. Kako bi se Nijemci riješili opasnosti od SSSR-a i rata na dvije fronte, dana 23. kolovoza u Moskvi je sklopljen njemačko-sovjetski pakt o prijateljstvu i nenapadanju, poznat kao pakt Ribbentrop – Molotov.¹⁶ U njegovom tajnom dijelu Njemačka i SSSR podijelili su svoje interesne zone i poljski teritorij nakon što ta država bude uništena. Njemačka je napala Poljsku 1. rujna. Njemačka je vojska nezaustavljivo napredovala kroz Poljsku i brzo se pokazalo da Poljaci nemaju izgleda protiv brojnijih i dobro ustrojenih Nijemaca, opremljenih najmodernijim oružjem. Britanija i Francuska objavile su rat Njemačkoj 3. rujna, no nisu poduzimale napade na Njemačku, iako su Francuzi na granici imali više divizija od Nijemaca. Dana 17. rujna sovjetska je vojska ušla u Poljsku pod izgovorom da ide zaštititi bjelorusku i ukrajinsku manjinu.¹⁷ Početkom listopada Poljska je pala i Hitler se mogao okrenuti planiranju ofenzive na zapadu, koja će početi idućeg proljeća. Prije toga Hitler je odlučio osigurati dovoz čelika iz Švedske na koji se njegov ratni stroj oslanjao, pa je u travnju 1940. pokrenuo operaciju *Weserübung*¹⁸, kojom su osvojene Danska i Norveška ali po tešku cijenu za njemačku mornaricu. U svibnju je započeo napad na zemlje Beneluxa i Francusku. Jedan dio njemačke vojske napao je Francuze i Britance izravno kroz Belgiju dok je drugi dio prošao kroz Ardene, za koje su saveznici vjerovali da su neprohodni za tenkove, te prišao anglo-francuskoj vojsci s leđa. Nijemci su odnijeli pobjedu i krajem lipnja umarširali u Pariz. Francuska je podijeljena na njemačku okupacijsku zonu na sjeveru i marionetsku francusku državu na jugu sa sjedištem u Vichyju.¹⁹ Hitler je bio na vrhuncu moći i slave. Ti uspjesi samo su dodatno podigli njegovo uvjerenje da je predodređen od više sile da vodi Njemačku u konačnu pobjedu. Tijekom ljeta i jeseni će, međutim, doživjeti prvi veći neuspjeh. Budući da je Njemačka

¹⁶ Shirer, sv. 2, str. 308-348.

¹⁷ Shirer, sv. 3, str. 12.

¹⁸ Za osvajanje Skandinavije vidi: Shirer sv. 3, str. 73-126.

¹⁹ Za pobjedu na zapadu vidi: Shirer sv. 3, str. 127-186.

imala znatno manju mornaricu od britanske, invazija na Britaniju nije bila izvediva. Stoga je Hitler nastojao slomiti Britaniju uništenjem njenog zrakoplovstva, strateškim bombardiranjem britanskih gradova i neograničenim podmorničkim ratovanjem, tj. potapanjem brodova koji opskrbljuju Britaniju. Nijemci nisu uspjeli uništiti britansko zrakoplovstvo ni moral, a novi premijer Churchill nije ni pomišljao na mir s Hitlerom.²⁰ Stoga se Hitler počeo okretati svom glavnom cilju, SSSR-u, uvjeren da će nakon pada te države i Britanija izgubiti nadu i predati se. U SSSR-u se nalazio prostran *Lebensraum* za njemački narod, o kojem je Hitler sanjao u *Mein Kampf*, a tom je zemljom vladao komunizam, kojeg je Hitler poistovjećivao s judaizmom i smatrao najvećim neprijateljem civilizacije i arijske rase. Osim toga, SSSR je obilovao resursima, poput nafte, koja bi Nijemcima i njihovim saveznicima kad-tad ponestala. Godine 1940. Italija, Njemačka i Japan potpisali su Trojni pakt. Hitler je u ožujku 1941. prisilio Bugarsku, Rumunjsku, Mađarsku i Jugoslaviju da mu pristupe. Sve navedene države pristale su, no u Jugoslaviji je nedugo zatim izveden časnički puč, nakon čega ju je Hitler odlučio uništiti. Nakon Jugoslavije osvojena je i Grčka, koja je bila u savezu s Britanijom. Time je Hitler osigurao Balkan. Dana 22. lipnja 1941. započela je operacija Barbarossa, napad Njemačke na SSSR.²¹ Bila je to najveća invazija u povijesti. Više od 3 milijuna Nijemaca i njihovih saveznika, podijeljeni u tri armijske grupe, napali su SSSR iz triju smjerova: sjevera, centra i juga. Do kraja 1941. munjevito su napredovali. Nanijeli su Sovjetima ogromne gubitke, osvojili su važne gradove poput Minska i Kijeva, opsjeli Lenjingrad te došli nadomak Moskve, gdje su u prosincu zaustavljeni. Do tada se njemačka vojska već znatno iscrpila, a sovjetska obrana učvrstila. Hitler je nakon neuspjeha kod Moskve osobno preuzeo vođenje svih ratnih operacija. U prosincu 1941. navijestio je rat SAD-u (nakon što se ta država zaratila s Japanom), koji je do tada, iako prema Njemačkoj službeno neutralan, pomagao Britaniju. Ulazak te velesile u rat na strani saveznika otklonio je mogućnost pobjede Trojnog pakta.²² Godina 1942. pokazala se kao vidljiva prekretnica u ratu za Njemačku i njezine saveznike. Feldmaršal Erwin Rommel, vođa njemačkog afričkog korpusa, doživio je poraz od Britanaca kod El-Alameina u Egiptu, nakon čega se dao u povlačenje. Počela su i učestala

²⁰ Za pokušaj sloma Velike Britanije vidi: Shirer sv. 3, str. 187-232.

²¹ Za operaciju Barbarossa vidi: Shirer, sv. 3, str. 233-313.

²² Za ulazak SAD-a rat vidi: Shirer, sv. 3, str. 338-379.

bombardiranja Njemačkih gradova, koja neće prestajati do kraja rata. Japanci su od Amerikanaca poraženi kod Midwaya na Pacifiku. Hitlerova ljetna ofenziva prema naftnim poljima na Kavkazu nije uspjela. Tijekom jeseni Nijemci su osvojili Staljingrad, no u velikom sovjetskom protunapadu stotine tisuća Nijemaca i njihovih saveznika unutar grada našli su se u okruženju. Hitler im je zabranio povlačenje, što je bila njegova uobičajena naredba. Sovjetska nadmoć, glad i hladnoća prisilila je njihovog vođu generala Friedricha von Paulusa da se ipak preda, čime su Nijemci doživjeli najgori poraz do tada.²³ Tijekom 1943. Njemačka je nastavila trpjeti poraze. Nakon velikog savezničkog iskrcavanja u Sjevernoj Africi godinu prije, njemački se afrički korpus 1943. potpuno povukao s tog kontinenta. Uslijedila je invazija na Siciliju i Mussolinijev pad, nakon čega su Nijemci morali braniti novu frontu u Italiji. Bitka kod Kurska, najveća tenkovska bitka u povijesti i zadnja velika njemačka ofenziva na istočnom bojištu, Nijemcima je donijela poraz i natjerala ih u daljnje povlačenje. Dana 6. lipnja 1944. uslijedilo je veliko iskrcavanje saveznika u Normandiji, čime je otvorena nova fronta u zapadnoj Europi. Do kraja te godine Nijemci su izgubili cijelu Francusku i zemlje Beneluxa, a saveznici su počeli nadirati u Njemačku sa zapada. U prosincu je Hitler izveo zadnju veliku ofenzivu na zapadu kroz Ardene, u smjeru Antwerpena, koja nije uspjela. Tijekom prve polovice 1945. Nijemci su se očajno borili u obrani vlastite domovine, a Hitler nije ni pomišljao o predaji. Za njega je to bio rat u kojem će Njemačka zagospodariti svijetom ili nestati. Zbog toga su milijuni Nijemaca stradali, a brojni su gradovi razoreni bombama u zadnjim mjesecima rata, gubitak kojega je za Njemačku bio samo pitanje vremena. Nakon pada Berlina u sovjetske ruke i Hitlerove smrti Njemačka se napokon predala u svibnju 1945. godine.

²³ O prekretnici u ratu vidi: Shirer, sv. 3, str. 314-337., 380-324.

3.0. OPERACIJA WALKÜRE

3.1. PRIPREMA

Poznati i utjecajni ljudi za sobom uvijek povlače i one koji ih nastoje ukloniti. Hitler tu nije bio iznimka. Od usamljenih pojedinaca do dobro umreženih skupina – čije je dugo neotkriveno postojanje u jednoj totalitarnoj državi poput one Hitlerove bilo pravo čudo – skup onih koji su Hitlera nastojali ukloniti bio je vrlo šarolik. Njemački povjesničari dokumentirali su 42 pokušaja urote protiv Hitlerova života, no ni taj popis nije potpun, a neki od njih mnogo su ozbiljniji od drugih.²⁴ Od usamljenih pojedinaca svakako valja spomenuti Mauricea Bavauda i Georga Elsera. Bavaud je bio mladi švicarski katolik koji je Hitlera smatrao neprijateljem Crkve i čovječanstva.²⁵ Napustio je Švicarsku 9. listopada 1938. oputovavši vlakom u Njemačku. Glumeći Hitlerovog obožavatelja tjednima je proučavao Hitlerovo kretanje i smišljao gdje i kako će ga ubiti. Nabavio je pištolj i u slobodno vrijeme vježbao gađanje. Naposljetku je odlučio da će ga ubiti 9. studenog u Münchenu, prilikom Hitlerovog uobičajenog obilježavanja propalog puča iz 1923. godine. Zauzeo je povoljno mjesto na tribini, no kada se Hitler približio zaključio je da ga zbog gužve neće moći naciljati pa je u zadnji čas odustao. Nakon toga je mjesecima lutao Njemačkom tražeći novi pokušaj, no kada je ostao bez novaca uhvaćen je u vlaku bez karte i predan policiji. Nakon što su njegov pištolj i karte Hitlerovog kretanja pobudile sumnju, sve je priznao te je smaknut.

Drugi usamljeni atentator bio je Georg Elser koji je – ogorčen ograničenom slobodom i uvjeren da Hitler srlja u poguban rat²⁶ - mjesecima potajno ugrađivao bombu u stup *Bürgerbräukeller* pivnice, ispred kojeg je Hitler držao govor prilikom obilježavanja Münchenskog puča. Trebala je eksplodirati 9. studenog 1939. usred Hitlerovog govora. Hitler je taj put govor završio ranije i time izbjegao smrt. Elser je uhvaćen prilikom pokušaja ilegalnog prelaska njemačko-švicarske granice. Predmeti koje je imao sa sobom pobudili su sumnju. Na kraju je sve priznao te je zatvoren, a pred kraj rata i smaknut.

²⁴ Moorhouse str. 10.

²⁵ Moorhouse str. 53.

²⁶ Orbach str. 90-91.

Dok su Bavaud i Elser nastojali jednostavno likvidirati Hitlera, bez plana daljnjeg djelovanja na razvoj događaja u posthitlerovskoj Njemačkoj, neki su drugi imali složenije zamisli. Suprotno očekivanjima nacista, urotnički se krugovi nisu pojavili u redovima socijaldemokrata i komunista, dvjema jakim strankama u doba Weimarske republike. Iako su te stranke slomljene još 1933., Gestapo je njihove pripadnike i dalje držao pod nadzorom, dok se za režim najopasnija urota spremala među pretežno desno orijentiranim pojedincima.²⁷ Nasilno podređivanje vojske i strah od novog rata odigrat će veliku ulogu u stvaranju prve složene urotničke mreže protiv nacističkog režima unutar Abwehra, vojne obavještajne službe. Njezin je vođa bio admiral Wilhelm Canaris, a ravnatelj Središnjeg odjela Hans Oster bio je drugi u hijerarhiji.²⁸ Canaris je, kao i mnogi drugi, u početku podržavao Hitlerov dolazak na vlast, no s vremenom se okrenuo protiv režima, na što su utjecali bezakonje i nasilje SS-a, poniženje vojske i smjena Fritscha.²⁹ Oster se okrenuo protiv režima zbog terora, nasilja, korupcije, progona Židova i borbe protiv Crkve, a kap koja je prelila čašu bilo je ubojstvo njegova prijatelja obavještajca von Bredowa u Noći dugih noževa.³⁰ Oster je u Abwehr 1938. za posebnog civilnog savjetnika doveo Hansa Bernda Giseviusa, bivšeg nacista i gestapovca koji se okrenuo protiv režima, prvo zbog mržnje prema drugim gestapovcima koja se zatim prenijela na SS i samog Hitlera, a naposljetku su ga počeli zgrožavati progoni Židova i nekih svećenika.³¹ Njih trojica postat će jezgra pokreta otpora i ubrzo će se povezati s Carlom Gördeleom, bivšim gradonačelnikom Leipziga.³² I on je u početku odobravao Hitlerovu politiku, no ubrzo je došao s njom u sukob. Počelo ga je smetati sve izraženije nasilje nad Židovima i Crkvom, a nakon što je u Leipzigu uklonjen kip židovskog skladatelja Mendelssohna podnio je ostavku na mjestu gradonačelnika i postao gorljivi mrzitelj nacizma.³³ Krugu urotnika postupio je i načelnik glavnog stožera Ludwig Beck, a potom i umirovljeni ambasador u Italiji Ulrich

²⁷ Orbach, str. 78.

²⁸ Orbach, str. 39.

²⁹ Moorhouse, str. 18-19.

³⁰ Moorhouse, str. 39.

³¹ Orbach, str. 40.

³² Orbach, str. 38-41.

³³ Orbach, str. 42-43.; Manvell str. 19.

von Hassel.³⁴ Beckovo nepovjerenje prema režimu počelo je sa slučajem Fritsch, no strah od novog rata, za koji je smatrao da će uništiti Njemačku, potaknuo ga je da se priključi urotnicima, s kojima ga je upoznao Oster.³⁵ Hassela je zgrozio Gestapo te progoni Židova i svećenstva.³⁶ Slučaj Fritsch spojio je urotnike s odvjetnikom Hansom von Dohnanyjem, a pridružio im se i Hjalmar Schacht, bivši ravnatelj Reichsbanke i ministar poljoprivrede do potkraj 1937. te još nekolicina civilnih i vojnih uglednika. Ludwig Beck nastojao je iskoristiti svoj utjecaj u generalskom zboru za širenje urote. U kolovozu 1938. sazvaio je generalski sastanak na kojem je iznio nezadovoljstvo režimom. Kada je Hitler za to saznao, Beck je dao ostavku.³⁷ Zamijenio ga je Franz Halder, antinacist, koji je znao za urotu i u početku ju je aktivno podržavao. Nije skrivao svoje namjere da izvrši državni udar čim započne rat oko Sudeta, etnički njemačkog dijela Čehoslovačke koji je Hitler htio pripojiti Reichu. Carl Gördelor je tijekom sudetske krize putovao u Veliku Britaniju kako bi ondje uspostavio suradnju, no bez uspjeha. Ni drugi koji su stupili u kontakt s Francuzima i Britancima nisu privukli interes za njemačku oporbu. Uz urotnike su u međuvremenu pristala još neki časnici poput generala Stülpnagela te feldmaršala von Witzlebena, zapovjednika Velikoberlinskog obrambenog okruga. Urotnici iz vojske i Abwehra imali su dobro razrađen plan državnog udara i mnoge snage za njegovo provođenje te su bili spremni djelovati ako sudetska kriza dovede do rata. U Münchenu je, međutim, 30. rujna postignut dogovor između Hitlera, Mussolinija, Chamberlaina i Daladiera, prema kojem će Sudeti biti predani Njemačkoj.³⁸ Od državnog se udara odustalo, a urotnici su se osjećali budalama jer se njihovo uvjerenje kako će sudetska kriza dovesti do rata nije ostvarilo. Svaki Hitlerov uspjeh činio ga je sve omiljenijim među narodom, što je urotničke težnje dodatno potkopavalo. U osvit Hitlerova napada na Poljsku 1. rujna 1939. i početka Drugog svjetskog rata, pokret otpora pokušao je obnoviti svoje planove iz 1938., no tada su bili u znatno lošijoj poziciji u odnosu na godinu ranije, budući da neki više nisu bili voljni sudjelovati ili su bili odsutni.³⁹ Halder se, primjerice, udaljio

³⁴ Manvell, str. 19.

³⁵ Orbach, str. 47. , 51.; Shirer, sv. 2, str. 120.; Manvell, str. 17.

³⁶ Orbach, str. 49.

³⁷ Manvell, str. 25.

³⁸ Orbach, str. 59-87.; Moorhouse, str. 127-136.; Manvell, str. 32-34.

³⁹ Moorhouse, str. 138.

od urotnika i postao nepouzdan vanjski suradnik. Zapovjednik kopnene vojske von Brauhitsch, u kojeg su polagali nade, bio je još nepouzdaniji, dok je Witzleben bio izoliran u Kasselu. Novi pregovori s Britancima o suradnji također nisu urodili plodom.⁴⁰ Činilo se da je pokret otpora zašao u slijepu ulicu.⁴¹ Nakon njemačko-sovjetskog napada na Poljsku pa do kraja 1939. nije bilo njemačkih ratnih operacija. U proljeće 1940. Hitler je zauzeo Dansku, Norvešku, zemlje Beneluxa, a naposljetku i Francusku. Operacija Morski lav (napad na Veliku Britaniju) propala je te se Hitler počeo okretati svom glavnom cilju – Sovjetskom Savezu.

U posljednjem, dvadeset i prvom poglavlju knjige *Urote protiv Hitlera* povjesničar Danny Orbach podijelio je razvoj njemačkog pokreta otpora u tri faze. Prvu, čiji su glavni predstavnici bili Goerdeler, Oster i Gisevius nazvao je "berlinski krug" i ona obuhvaća razdoblje od 1938. do 1942. godine. Obilježja te faze pokreta otpora su uzak i siguran krug zavjernika u Berlinu s vrlo ograničenom moći i ovisnosti o prevrtljivim suradnicima poput Haldera i Brauhitscha.⁴² Od sudetske krize 1938. pokret otpora nije imao nijedan ozbiljan pokušaj ubojstva ili zarobljavanja Hitlera. Njegova djelatnost u tom razdoblju svela se na održavanje i proširivanje mreže, za što se najviše brinuo Hans Oster, ili planiranje izgleda posthitlerovske Njemačke.⁴³ Međutim, početak rata sa Sovjetskim Savezom urotnicima će otvoriti nove mogućnosti za uklanjanje Hitlera, budući da će on umjesto u Berlinu većinu vremena početi provoditi u svom bunkeru u Istočnoj Pruskoj i odlaziti u posjete stožerima svojih armija te će stoga biti ranjiviji.

Do kraja 1941. pokret otpora razvio se u dva veća povezana urotnička kruga, jedan u Berlinu te jedan na istočnoj fronti, uz još pokoji ogranak.⁴⁴ Tu je fazu Orbach prozvao "povezani krugovi" i ona obuhvaća razdoblje od 1942. do 1944.⁴⁵ U toj će fazi veliku ulogu odigrati posrednici, od kojih je najistaknutiji pričuvni časnik Hermann Kaiser, nekadašnji pristaša nacizma, ali i predani kršćanin, koji se nakon zločina u Poljskoj protiv Poljaka i Crkve te kasnijih smaknuća Židova na istočnom bojištu i lošeg

⁴⁰ Orbach, str. 112.

⁴¹ Orbach, str. 114.

⁴² Orbach, str. 348-350.

⁴³ Orbach, str. 133-148.

⁴⁴ Orbach, str. 151.

⁴⁵ Orbach, str. 150.

postupanja sa sovjetskim zarobljenicima pretvorio u protivnika nacizma. U pokret otpora privukao ga je Beck.⁴⁶ Kaiser je u urotu uključio generala Heninga von Tresckowa, glavnog operacijskog časnika u stožeru armijske grupe centar na istočnom bojištu. Tresckow, u početku također Hitlerov pristaša, već se 1930-ih zgrozio svojim novim gospodarom zbog progona Židova, spletke protiv Fritscha i zločina u Poljskoj.⁴⁷ Uredba o komesarima, prema kojoj su svi sovjetski časnici i politički komesari trebali biti smjesta smaknuti te Keitelova uredba kojom se oslobađaju krivnje svi Nijemci koji počine zločine nad civilima na istočnom bojištu, potaknuli su ga na odlučno djelovanje protiv Hitlera.⁴⁸ Do Tresckowa je Kaiser došao preko poručnika Fabiana von Schlabrendorffa (po struci odvjetnik koji je sa svojim konzervativnim i kršćanskim stavovima bio protivnik nacizma od samoga početka) iz Tresckowljeva stožera, također važnog posrednika.⁴⁹ Tresckow je u pokret otpora privukao mnoge druge časnike koji su dijelili njegove stavove.⁵⁰ Od njih valja spomenuti konjaničke časnike Georga von Böselagera i njegovog mlađeg brata Philippa.⁵¹ Oni su antinacističke stavove očitovali još prije rata pod utjecajem njihova oca, kojega je smetalo smanjivanje utjecaja Crkve u Njemačkoj te progona Židova.⁵² Bili su dio Tresckowljeve grupe zavjernika i vjerno su ga podržavali, no zbog stalne zaokupljenosti vojnim zadaćama i rijetkom dodiru s Hitlerom zbog nižih činova, njihova je djelatnost u pokretu otpora bila ograničena. Georg nije preživio rat, a Philipp je svoj i bratov ratni i urotnički put kasnije opisao u knjizi *Htjeli smo ubiti Hitlera*. Tijekom 1941. uz napore Gördelera i Kaisera pokretu otpora priključio se general Friedrich Olbricht iz stožera vojnih rezervi, no njegov nadređeni general Fromm, šef vojnih rezervi koji ih je mogao podići sazivanjem operacije *Walküre*, nije stao uz urotnike.⁵³ Operaciju *Walküre* osmislio je Olbricht kao jačanje istočne fronte vojnim rezervama u slučaju njena sloma, a poslije je doradana

⁴⁶ Orbach, str. 117., 152., 153.

⁴⁷ Orbach, str. 153-154.

⁴⁸ Orbach, str. 157-158.

⁴⁹ Orbach, str. 153.; Manvell, str. 36.

⁵⁰ Orbach, str. 135.

⁵¹ Philipp Freiherr von Boeselager, *Htjeli smo ubiti Hitlera (Operacija Walküre)*, Kostrena, Zagreb, 2009. str. 62-63.

⁵² Boeselager, str. 22-23.

⁵³ Orbach, str. 166.

kako bi ovlastila vojne rezerve za uspostavu reda u slučaju neke opasnosti u Njemačkoj. Nazvana je po djevama iz germanske mitologije koje su lebdjele nad ratištem i birale tko će poginuti. Urotnici su je potajno doradili i za potrebe državnog udara. Njihov plan bio je lažno obznaniti da iza atentata na Hitlera stoji SS kako bi ga vojska potom eliminirala.⁵⁴ Svjedočenje nacističkom neograničenom nasilju i vojni porazi poput onog u Staljingradu povećat će odlučnost pokreta otpora za djelovanje te dovesti do novih ozbiljnih pokušaja uklanjanja Hitlera. Tako je 13. ožujka 1943. Schlabrendorff postavio dva eksploziva u kutiju za konjak i predao je pukovniku Brandtu iz Hitlerove pratnje kada je Hitler napuštao stožer feldmaršala von Klugea na istočnom bojištu. Brandta je zamolio da to preda generalu Stieffu (također pripadnik pokreta otpora zgrožen pokoljima u Poljskoj)⁵⁵ u Berlinu. Bomba je tako dospjela u Hitlerov zrakoplov, no zakazala je, a urotnici su se našli u opasnosti da budu otkriveni ukoliko Brandt otvori paket. Schlabrendorff ga je stoga nazvao i rekao da je došlo do zabune, odnosno da mu je dao krive boce. Potom je otišao do Brandta i zamijenio bombe s pravim bocama.⁵⁶ Idući pokušaj isplaniran je za 20. ožujka, kada je Hitler trebao u Berlinu posjetiti izložbu zarobljenog sovjetskog oružja. Atentator Rudolf von Gersdorf (Treskowljev časnik) postavio je dvije bombe u džepove svog kaputa i namjeravao se raznijeti skupa s Hitlerom i njegovom pratnjom. Hitler je izložbu obišao brže nego li su bombe uspjele eksplodirati pa je plan propao, a bombe su deaktivirane. Još jedan koji je bio spreman raznijeti sebe kako bi svijet oslobodio Hitlera bio je satnik pješništva Axel von dem Bussche. Plan je bio da se raznese prilikom prezentiranja Hitleru novih vojnih odjevnih predmeta. No, pošto je saveznička bomba uništila predmete izlaganja, i taj je pokušaj propao.⁵⁷

Orbachovu fazu "povezani krugovi" obilježava prestanak oslanjanja na vanjske suradnike poput Haldera i rad na većoj revolucionarnoj snazi samog pokreta. Zbog dva odvojena kruga bilo je moguće planirati atentat na istočnom bojištu i prevrat u Berlinu, no pokret otpora morao se skroz oslanjati na posrednike, a njegovo proširenje stvorilo je

⁵⁴ Walther Kneip, *Operacija "Walküre"*, Zagrebačka naklada, Zagreb, 2008. str. 91. ; Orbach str. 245–250.

⁵⁵ Orbach, str. 289.

⁵⁶ Kneip, str. 21-32.; Moorhouse str. 232-234.; Orbach str. 165-183.

⁵⁷ Kneip, str. 33-40.

sigurnosnu prijetnju i veće nepovjerenje među pripadnicima. Autonomija krugova i nedostatak središnjeg vodstva doveli su do nepromišljenih radnji, koje su ugrozile čitav pokret.⁵⁸ Primjer toga je pad mreže u Abwehru 1942. godine. Osterov pothvat U-7 obuhvaćao je slanje Židova u inozemstvo za navodnu špijunažu, a zapravo da ih spasi pred nacistima. Sumnjivo izvlačenje novca iz Abwehra u tu svrhu pokrenulo je istragu, koja je rezultirala zatvaranjem Oстера i Dohnanyja, otpuštanjem Canarisa i padom Abwehra pod SS, čime je pokret otpora bez važnog izvora podataka.⁵⁹

⁵⁸ Orbach str. 352-354.

⁵⁹ Orbach str. 201-202.

3.2 TIJEK

Novi uzlet pokret otpora doživjet će zahvaljujući pukovniku Clausu von Stauffenbergu, bez sumnje najpoznatijem pripadniku pokreta otpora. Stauffenberg je rođen 1907. u Jettingenu u jugozapadnoj Njemačkoj, u bogatoj aristokratskoj obitelji. U mladosti se odlučio za vojsku i brzo je napredovao kroz činove. Oženio se groficom Ninom, s kojom je imao četvero djece. Sudjelovao je u pohodu na Poljsku, Francusku i Sovjetski savez, a 1943. premješten je u sjevernu Afriku, gdje je teško ranjen. Ostao je bez desne ruke, tri prsta lijeve ruke i lijevog oka. Većina bi se ljudi u takvoj situaciji povukla iz vojske, no za njega je tada počeo najznačajniji dio njegova života. Razvoj njegovog antinacističkog raspoloženja bio je postupan. U početku je prema nacizmu bio ravnodušan. Prve sumnje u Hitlera kod njega su se pojavile za vrijeme Kristalne noći, a godinu dana kasnije strahovao je kakve bi posljedice za Njemačku mogao imati novi rat. Ipak, nije se odmah priključio pokretu otpora, štoviše svoje kolege smatrao je izdajnicima saznajući za prevratničke planove iz 1939. godine. Tijekom boravka na istočnom bojištu svjedočio je zločinima SS-a. Zgrozili su ga naredba o komesarima i loše postupanje s ruskim narodom, za koji je on smatrao da bi mogao biti upotrijebljen u borbi protiv boljševizma. Ništa manje nije se grozio pokoljem Židova. Na istočnom je bojištu upoznao Schlabrendorffa i Tresckowa, pod čijim je utjecajem postao aktivan urotnik⁶⁰ a do kraja 1943. postao je glavna pokretačka snaga pokreta otpora.⁶¹ Bio je odlučan osobno smaknuti Hitlera, a priliku za to dobio je u ljeto 1944. kada je postao načelnik Frommova stožera⁶² te je morao redovito Hitleru podnositi izvještaje o stanju vojnih rezervi, odnosno o dostupnosti novih ljudi za istočno bojište. Iako su do sredine 1944. posve zamrle ranije nade nekih urotnika o pregovorima sa saveznicima kojima bi osigurali povoljan mir za Njemačku (ili čak separatan mir s Anglo-Amerikancima i zajednički nastavak rata protiv Sovjeta, u što su neki naivno vjerovali) ako zbače Hitlera, i dalje su ustrajali u atentatu kako bi okončali ionako izgubljeni rat i pokazali svijetu i povijesti da nisu svi Nijemci bili uz Hitlera. Taj stav izražen je u riječima Henninga von Tresckowa upućenima grofu Lehndorffu nakon savezničke invazije na Normandiju 1944. godine: "Potrebno je po svaku cijenu izvršiti atentat na Hitlera. Ako

⁶⁰ Kneip, str. 79-82.; Orbach, str. 204., 225.; Moorhouse, str. 315.

⁶¹ Orbach, str. 228.

⁶² Orbach, str. 258.

atentat i ne uspije, treba ipak djelovati u Berlinu. Ne radi se samo o jednome cilju, već je potrebno da se Hitlerovi protivnici pred očima svijeta i pred njemačkom budućnošću založe za odlučujući udarac i odlučujući preobražaj. Sve je ostalo sporedno!"⁶³ U prvoj polovici 1944. pokretu otpora pristupio je i Erwin Rommel, poznat pod nadimkom Pustinjska Lisica, tada najugledniji njemački general. U trenutku pristupanja u pokret otpora bio je zadužen za obranu Atlantskog bedema, kompleksa bunkera, žica i minskih polja koji je štitio atlantsku obalu pod nadzorom Nijemaca od savezničkog iskrcavanja. Na žalost urotnika, Rommel je teško ranjen prilikom savezničkog zračnog napada na njegov automobil 17. srpnja 1944. pa će njegova izravna pomoć izostati u ključnom trenutku. Prethodno Rommelovu stradavanju, Stauffenberg je namjeravao smaknuti Hitlera na sastanku 11. srpnja 1944., no odustao je jer Himmler nije bio prisutan. Htio je, naime, ubiti i njega. Četiri dana kasnije ponovno je u aktovci ponio bombu u Hitlerovu konferencijsku sobu, no sastanak je završio prije nego li Stauffenberg aktivirao bombu pa je i taj pokušaj propao. Stauffenberg je potom brzo javio Olbrichtu u Berlin da prekine pomicanje trupa vojnih rezervi u svrhu državnog udara, koje je on prethodno pokrenuo bez Frommova odobrenja. Olbricht se morao pravdati kako je bila riječ o vježbi, a njegovo buduće odbijanje pokretanja vojnih rezervi dok ne bude siguran da je Hitler mrtav imat će teške posljedice pri idućem pokušaju zbacivanja Hitlera.⁶⁴ Do konačnog pokušaja doći će 20. srpnja u Hitlerovu kompleksu Vučja jama (*Wolfschanze*) u Istočnoj Pruskoj. Ondje je Stauffenberg pristigao ujutro u pratnji svog ađutanta Wenera von Haeftena.⁶⁵ Sastanak je zbog Mussolinijeva posjeta pomaknut s 13 sati na 12:30 pa je Stauffenberg u žurbi aktivirao samo jednu bombu od dvije koje je nosio sa sobom.⁶⁶ Ušao je u Hitlerovu prostoriju za sastanke te naslonio aktovku na jedan od velikih drvenih potpornja stola s unutarnje strane, bliže Hitleru, a zatim napustio prostoriju pod izgovorom da očekuje važan poziv iz Berlina. Pukovnik Brandt je zbog smetnje pomaknuo aktovku te se potporanj stola našao između bombe i Hitlera.⁶⁷

⁶³ Kneip, str. 72.

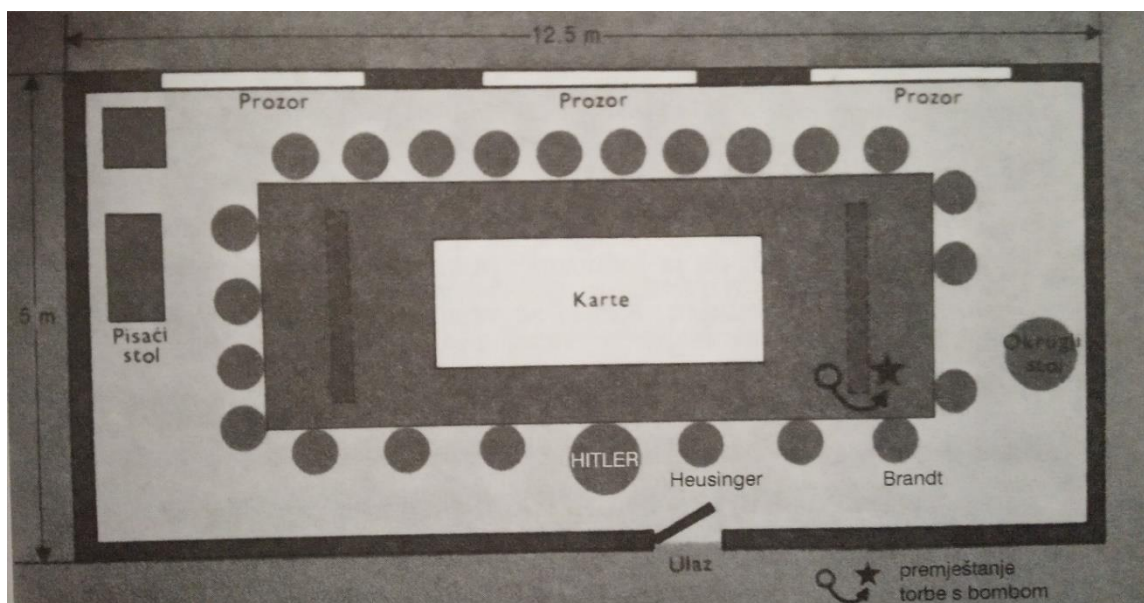
⁶⁴ Kneip, str. 99-103.; Orbach, str. 260.

⁶⁵ Kneip, str. 105.

⁶⁶ Kneip, str. 105.

⁶⁷ Kneip, str. 110-111.

Bomba je eksplodirala u 12:42. Stauffenberg i Haefthen tada su bili na putu van iz kompleksa.

Slika 1 Nacrt sobe s kartama u kojoj je eksplodirala bomba i položaj bombe ispod stola. Izvor: Kneip, str. 111.

Lažima i blefiranjem Stauffenberg je uvjerio osiguranje da ga pusti protivno njihovim naredbama.⁶⁸ Nedugo zatim bio je na putu za Berlin, a tijekom svog trosatnog leta postao je glavni sumnjivac. Iako je general Fellgiebel, pripadnik pokreta otpora, zadužen za veze u Vučjoj jami, prekinuo sve veze, neke su se poruke o atentatu proširile, ali urotnici u Berlinu nisu znali je li Hitler mrtav pa nisu poduzimali nikakve poteze. Tek kad je Stauffenberg stigao u glavni stožer vojnih rezervi i urote u Bendorferstrasse te počeo uvjeravati sve oko sebe da je Hitler mrtav, započete su neke radnje. General Fromm, koji do tada nije zauzeo stranu, pokušao je uhititi urotnike nakon što ga je načelnik glavnog stožera Wilhelm Keitel uvjerio da je Hitler živ.⁶⁹ No, umjesto toga, urotnici su uhitili Fromma te na njegovo mjesto postavili otpuštenog tenkovskog časnika Ericha Höpnera. Vojne rezerve na području Berlina stavljene su u stanje pripravnosti, a lozinke *Walküre* poslane su i druge gradove pod Njemačkom kontrolom poput Kassela, Beča, Praga i Pariza.⁷⁰ U Berlinu je započela okupacija

⁶⁸ Kneip, str. 112-114.

⁶⁹ Kneip, str. 142-145.

⁷⁰ Kneip, str. 146.

sjedišta SS-a, Gestapoa i ministarstava. U međuvremenu su pristizale vijesti o tome da je Hitler preživio atentat, dok je Stauffenberg tvrdio suprotno, što je stvorilo zbunjenost i s jedne i druge strane. Bojnik Otto Ernst Remer, koji je opkolio Goebbelsovo ministarstvo propagande, dobio je od Goebbelsa Hitlera na telefon. Tijekom razgovora s *Führerom* saznao je što se točno događa i dobio Hitlerovo naređenje da slomi pokušaj državnog udara⁷¹ pa je pokrenuo svoje trupe i opkolio stožer u Bendlerstarsse, čime je cijeli puč osuđen na propast. U samom stožeru došlo je do oružanog sukoba pristaša i protivnika urote, pri čemu je Stauffenberg ranjen. Fromm je oslobođen te je - kako bi isprao krivnju sa sebe i riješio se svjedoka svog znanja za urotu (iako ga to nije spasilo)⁷² - organizirao suđenje po kratkom postupku na kojem su Stauffenberg, Olbricht, Haeften i Mertz von Quirnheim (koji je odaslao lozinke *Walküre*) osuđeni na smrt strijeljanjem.⁷³ Kazna je izvršena u dvorištu zgrade 21. srpnja iza ponoći, a Stauffenbergove zadnje riječi bile su "Živjela sveta Njemačka!"⁷⁴ Beck je ustrijeljen ranije nakon pokušaja samoubojstva.⁷⁵ Tako je propao njemački pokret otpora.

Prije Orbachova zaključka njegove završne faze i pregleda posljedica propasti, potrebno je spomenuti uspjehe koji su se 20. srpnja dogodili u Parizu. Tamo je, naime, general Stülpnagel uspio pohvatati i zatvoriti sve SS-ovce, gestapovce i SD-ovce (*Siecherheitsdienst*, sigurnosna služba SS-a), ali nakon što je vijest o Hitlerovom preživljavanju došla do feldmaršala von Klugea, koji je obećao pristati uz pokret otpora samo ako Hitler bude ubijen, Kluge je naredio Stülpnagelu da ih sve oslobodi nakon čega ga je razriješio dužnosti.⁷⁶

Završnu fazu pokreta otpora Orbach je prozvao "Osovinska urota", a trajala je od početka 1944. do sloma pokreta. Glavno obilježje te faze karizmatično je vodstvo Clausa von Stauffenberga. Do tada se mreža dodatno proširila i ojačala, ali na račun smanjenja nadzora i sigurnosti. Pad Abwehra i smanjenje utjecaja Tresckowa učinili su Stauffenberga središnjom osobom – bio je i vođa prevrata i izvršitelj atentata. Uveo je

⁷¹ Kneip, str. 126-147.

⁷² Shirer, sv. 4, str. 128.

⁷³ Kneip, str. 148-149.

⁷⁴ Manvell, str. 123.

⁷⁵ Kneip, str. 151.

⁷⁶ Kneip str. 201-214.

stroga sigurnosna pravila u pokret, koja su umanjila, ali ne i potpuno otklonila opasnost od otkrivanja. Pokret je u završnoj fazi raspolagao s velikim, ali ne dovoljno velikim snagama, pa se još oslanjao na prevrtljivce poput Klugea i Fromma. Stauffenbergovo samopouzdanje i uvjerenost da ga nitko neće izdati rezultirali su nekim propustima, među kojima se ističe prepuštanje važne zadaće hapšenja Goebbelsa potpuno nepoznatom bojniku Remeru.⁷⁷

⁷⁷ Orbach str. 352-354.

3.3 POSLJEDICE

U svom obraćanju njemačkom narodu preko radija iza ponoći 21. srpnja 1944. Hitler je, između ostaloga, najavio nemilosrdan obračun sa svima upletenima u uroti protiv sebe.⁷⁸ U danima, tjednima i mjesecima nakon propasti urote Gestapo je imao pune ruke posla. Usljedila su masovna uhićenja, mučenja, inscenirana suđenja i smaknuća (najčešće vješanjem) svakoga tko je bio umiješan u pokret otpora. Njihove su obitelji nerijetko slane u koncentracijske logore, a milost nisu mogli očekivati ni oni koji su pomagali urotnike ili im pružali utočište.⁷⁹ Procjenjuje se da je uhićeno oko sedam, a smaknuto oko pet tisuća ljudi.⁸⁰ Među smaknutima su Gördel, Witzleben, Canaris, Oster, Stülpnagel, Höpner, Hassel, Dohnanyi, Fellgiebel, Stieff, Kaiser i mnogi drugi. Snimke suđenja i smaknuća slane su Hitleru kako bi on u njima uživao.⁸¹ Neki upleteni u urotu, koji su znali da će biti otkriveni, poput generala Eduarda Wagnera, von Klugea i von Tresckowa počinili su samoubojstvo i tako izbjegli izlazak pred Narodni sud, kojim je predsjedao fanatični nacist Roland Freisler, poznat po vikanju i vrijeđanju optuženika te upadanju u riječ. Njegove su presude redovito bile smrtna kazna.⁸² Rommel je bio prisiljen počiniti samoubojstvo koje se lažno prikazalo u javnosti kao prirodna smrt od posljedica ranjavanja te je pokopan uz najviše počasti. Hitler nipošto nije htio da se u javnosti sazna kako se čak i on urotio protiv njega. Tek su rijetki, poput Schlabrendorffa, Giseviusa, Gersdorffa, Busschea ili Schachta uspjeli doživjeti kraj rata. Vojska je doživjela veliko poniženje. Čak tri njezina feldmaršala – Rommel, Kluge i Witzleben – ubijeni su ili su se morali ubiti zbog izdaje Hitlera. Nekad ponosan i autonoman časnički zbor morao je mirno i nemoćno gledati kako se mnogi njegovi visoki časnici upleteni u urotu protiv bivšeg austrijskog kaplara nečasno otpuštaju iz vojske (kako im ne bi sudio vojni sud), predaju u Gestapovske zatvore, izvode pred Narodni sud i ubijaju.⁸³ Neki su, poput admirala Ericha Raedera i novog načelnika Generalnog stožera kopnene vojske Heinza Guderiana, u danima nakon sloma urote

⁷⁸ Shirer, sv. 4, str. 177.

⁷⁹ Shirer, sv. 4, str. 178.

⁸⁰ Kneip, str. 98.

⁸¹ Manvell, str. 135-137.; Kneip, str. 195.

⁸² Shirer, sv. 4, str. 179.; Moorhouse, str. 350.

⁸³ Shirer, sv. 4, str. 191.

izrazili odanost Hitleru u svoje ime i ime svojih podređenih kako bi sa sebe otklonili sumnju.⁸⁴ Odmah nakon sloma Stauffenbergova pokušaja državnog udara na čelo vojnih rezervi, umjesto Fromma, postavljen je *Reichsführer-SS* Heinrich Himmler⁸⁵, a 24. srpnja 1944. tradicionalni vojnički pozdrav izbačen je iz upotrebe u Wehrmachtu i zamijenjen nacističkim, u znak odanosti vojske Hitleru te savezništvu vojske i nacističke stranke.⁸⁶ Bio je to uvod u temeljitu nacifikaciju vojske i završni udarac njezinoj samostalnosti. Nakon atentata, čije je preživljavanje Hitler pripisao providnosti, mjere sigurnosti znatno su povećane. Hitler je osobno sastavio popis stalnih sudionika sastanaka, a ostali su dolazili tek na njegov poseban poziv. Svi su – uključujući i njegove najbliže suradnike poput Göringa, Jodla ili Keitela – morali aktovke predati na kontrolu i ostaviti oružje kod stražara prije pristupa Hitleru.⁸⁷ Time je Hitler dodatno otklonio mogućnost da mu netko drugi oduzme život. Učinio je to sam 30. travnja 1945. u svom berlinskom bunkeru, koji se tada nalazio nadomak vojnicima Crvene armije, u čije ruke nipošto nije htio pasti živ. Njegovo tijelo, zajedno s onim njegove žene Eve Braun, poliveno je benzinom i zapaljeno po njegovoj naredbi.

⁸⁴ Shirer, sv. 4, str. 192.

⁸⁵ Kneip, str. 126.

⁸⁶ Shirer, sv. 4, str. 192.

⁸⁷ Kneip, str. 161.

ZAKLJUČAK

Priča o njemačkom pokretu otpora ovdje predstavljena pod naslovom "Operacija *Walküre*" vrlo je složena te je ovaj rad samo njezin kratak pregled. Ona obuhvaća mnoge sudionike, od kojih su ovdje navedeni samo oni najvažniji, počevši od začetnika u Abwehru – Canarisa, Ostera i Giseviusa - preko istaknutih vojnih osoba poput Tresckowa, posrednika poput Schlabrendorffa i Kaisera pa sve do Stauffenberga. Iako se njihova imena najviše ističu, oni su tek djelić ukupnog broja ljudi koji su izravno ili neizravno činili oporbu Adolfu Hitleru. Kakvi su motivi potaknuli te i sve ostale urotnike da se upuste u tako opasan pothvat pitanje je na koje nema jednostavnog odgovora. Razlozi su zacijelo toliko različiti koliko su različiti ljudi, njihova uvjerenja i osobnosti. Za neke motivi nisu uopće poznati, a za neke druge vrlo nejasni i podložni raspravama. Ipak, kod nekih od glavnih nositelja pokreta otpora navedenih u radu, čiji se motivi znaju, ističu se strah od novog rata koji će Njemačka izgubiti, nepodnošenje nasilja nad Židovima, Crkvom i pokorenim narodima, nespojivost nacističke ideologije s kršćanskom naukom (mnogi su zavjernici poput Tresckowa ili Stauffenberga bili pobožni kršćani), želja da se što prije okonča rat nakon što je postalo jasno da će ga Njemačka izgubiti i time se spriječi daljnja patnja, smrt i razaranje te želja da se svijetu pokaže da postoji još jedna Njemačka osim Hitlerove. Iako su pokazali iznimnu hrabrost i domišljatost, njihovi su se naponi na kraju pokazali uzaludnim. Mnogi su platili najvišu cijenu, a Hitler je svoj izgubljeni rat vodio do samoga kraja.

LITERATURA

1. Walther Kneip, *Operacija "Walküre"*, Zagrebačka naklada, Zagreb, 2008.
2. Hannah Arendt, *Izvori totalitarizma*, Disput, Zagreb, 2015.
3. Roger Manvell, *Zavjernici: atentat na Hitlera*, Alfa, Zagreb, 1974.
4. Danny Orbach, *Urote protiv Hitlera*, Profil knjiga, Zagreb, 2018.
5. Roger Moorhouse, *Ubiti Hitlera: Treći Reich i urote protiv Führera*, Srednja Europa, Zagreb, 2008.
6. William L. Shirer, *Uspon i pad Trećeg Reicha*, Znanje, Zagreb, 1977.
7. Philipp Freiherr von Boeselager, *Htjeli smo ubiti Hitlera (Operacija Walküre)*, Kostrena, Zagreb, 2009.
8. Richard Overy, *Diktatori*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005.